

ภาพสะท้อนชายขอบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551–2560

Reflection of Marginality in The S.E.A.

Write Awards Short Stories A.D. 2008–2017

กิตติศักดิ์ แก้วตา^{1*} และ วชิรินทร์ แก่นจันทร์¹

Kittisak Kaewta^{1*} and Vajrindra Kaencandra¹

¹สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

¹ Program in Thai Student, School of Liberal Arts, University of Phayao, Phayao 56000

*Corresponding author: Kittisak06092536@gmail.com

Received: July 15, 2021; Revised: October 12, 2021; Accepted: December 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ภาพสะท้อนชายขอบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551–2560” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551–2560 จำนวน 4 เล่ม รวม 45 เรื่อง โดยใช้กรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis : CDA) ของนอร์แมน แฟร์คลาฟ (Norman Fairclough) ผลการศึกษาพบภาพสะท้อนความเป็นชายขอบทั้งสิ้น 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสถานภาพและพฤติกรรม 2) ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ 3) ด้านสุขภาพและสาธารณสุข 4) ด้านภูมิศาสตร์ 5) ด้านสังคมและวัฒนธรรม 6) ด้านการศึกษา และ 7) ด้านการเมืองการปกครอง

คำสำคัญ: ภาพสะท้อน ชายขอบ เรื่องสั้น รางวัลซีไรต์

Abstract

The article entitled “Reflection of Marginality in the S.E.A. Write Awards Short Stories A.D. 2008–2017” aimed to analyze the reflection of marginality in the S.E.A. Write Awards short stories A.D. 2008–2017. The data was 4 titles 45 short stories by using Critical Discourse Analysis : CDA by Norman Fairclough. The results revealed that there were 7 reflections of marginality in the S.E.A. Write Awards short stories A.D. 2008 –2017. These were found 1) Social status and behavior 2) Economy and career 3) Health and public health 4) Geography 5) Social and culture 6) Education and 7) Political.

Keywords: Reflection, Marginality, Short Stories, the S.E.A. Write Awards

บทนำ

“ชายขอบ” หรือ Marginality เป็นอีกประเด็นหนึ่งทางสังคมที่ถูกหยิบยกขึ้นมาและกล่าวถึงในงานวรรณกรรมยุคปัจจุบัน ซึ่งหลายเรื่องมิได้สะท้อนความเป็นชายขอบในลักษณะตามมิติทางภูมิศาสตร์หรือตามชายขอบของแผนที่เพียงเท่านั้น แต่ยังได้สะท้อนความเป็นชายขอบในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมหรือมิติทางความคิดของคนในสังคมอีกด้วย ดังที่ ภัทรขวัญ ทองเถาว์ (2554) ได้ศึกษาภาพคนชายขอบและกลวิธีการนำเสนอภาพคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน จำนวน 20 เรื่อง ซึ่งพบว่า ภาพคนชายขอบมี 3 บริบท คือ คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ เช่น ชาวเขา ชาวเล ชาวเวียดนามอพยพ เป็นต้น คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ เช่น คนเร่ร่อนขอทาน ผู้ใช้แรงงานที่ไร้ทักษะฝีมือ คนยากจน เป็นต้น และคนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เด็กกำพร้า เด็กพิการคนไทยมุสลิม เป็นต้น โดยใช้กลวิธีการนำเสนอภาพคนชายขอบผ่านโครงเรื่อง นำเสนอผ่านตัวละคร โดยการบรรยายของผู้เขียนโดยตรง และการสร้างตัวละครคนชายขอบจากบทบาทในเรื่อง และนำเสนอผ่านฉากและบรรยากาศ

วรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (วรรณกรรมรางวัลซีไรต์) เป็นผลงานที่ได้รับการยอมรับและยกย่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2522 สำหรับในประเทศไทยนักเขียนแต่ละคนได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ หรือเรื่องราวที่มีเค้าโครงเรื่องจริงผ่านตัวอักษร โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน ที่ประเทศไทยมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งผู้เขียนที่ได้รับรางวัลในช่วงระยะเวลาดังกล่าวย่อม

ได้รับรู้ข่าวสาร เหตุการณ์บ้านเมือง มีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมไทย ยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้ ขัดแย้ง ประท้วง เรียกร้องสิทธิความเป็นอยู่ ความเท่าเทียมกันของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ผ่านสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ หรือสื่อออนไลน์ ที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับคำประกาศของคณะกรรมการตัดสินรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในช่วงปีดังกล่าว ยกตัวอย่างพุทธศักราช 2551 ที่ว่า

“...หนังสือรวมเรื่องสั้นชื่อ เราหลงลืมอะไรบางอย่าง ของวัชร สัจจะสารสิน เป็นงานเขียนสะท้อน ภาพชีวิตและสังคมในยุคที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลง ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าสังคมปัจจุบัน มนุษย์มีความขัดแย้งต่อสู้ และแข่งขันกันในการเมือง สังคมและวัฒนธรรม...ในสภาพดังกล่าว มนุษย์จึงตกอยู่ในวังวนแห่งความสับสน แปรกแยก และหวาดระแวง...”

(วัชร สัจจะสารสิน, 2556, หน้า คำประกาศ)

จากคำประกาศข้างต้นยืนยันให้เห็นว่าในงานเขียนซีไรต์มีการสอดแทรกวาทกรรมที่เรียกว่า “ความเป็นชายขอบ” ปรากฏให้เห็น ดังเรื่องสั้นเรื่อง “กุหลาบย้อมสี” ในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “สิงโตนอกคอก” ของ จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท ซึ่งได้รับรางวัลซีไรต์ ประจำปี พ.ศ. 2560 ได้ชวนวาทกรรมความเป็นชายขอบผ่านตัวอักษรไว้ว่า

“...เธอเล่าให้ฟังว่าคนนอกรีตมีสองแบบ คือ คนที่หนีออกมาจากเมืองและคนที่เกิดในป่าอยู่แล้ว คนที่หนีออกมาจะนำกุหลาบขาวไปย้อมให้เป็นสีฟ้า แต่คนที่เกิดในป่าจะเกิดมาพร้อมกุหลาบสีฟ้า ทำไมคนนอกรีตจึงมีกุหลาบเหมือนกับพวกเรา ทำไมเทพเจ้าจึงให้กุหลาบกับพวกเธอด้วย ผมถามเนวา แต่เธอไม่รู้ เนวาไม่รู้หนังสือ พ่อและแม่ของเธอตายไปหลายปีแล้ว เนื่องจากถูกทหารของทางการยิง พวกทหารไล่ล่าพวกนอกรีต ผมขอให้เธอเข้ารีต ย้อมสีกุหลาบ แล้วมาอยู่ในเมืองกับผม...”

(จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท, 2560, หน้า 157)

จากการเล่าถึงเนวาของเซท ในเรื่องสั้น “กุหลาบย้อมสี” สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มของเนวาที่ถูกมองว่าเป็นพวกนอกรีตนั้นต้องอาศัยอยู่ในป่าลึก และมีดอกกุหลาบที่สีต่างจากคนในเมือง อีกทั้งยังเป็นพวกที่ไม่รู้หนังสือ นั่นหมายความว่าไม่ได้รับการศึกษา เนวาและกลุ่มคนในป่าจึงเป็นภาพสะท้อนของคนชายขอบ (คนนอกรีต) จากกระบวนการสร้าง

ความเป็นชายขอบของกลุ่มคนในเมืองซึ่งมีภาพแทนคือพวกทหาร นอกจากนี้กลุ่มคนที่เคยอาศัยอยู่ในเมืองที่หนีออกจากเมืองมาอยู่ในป่า ก็ถูกจัดให้เป็นคนนอกอีกด้วย ช้างยังถูกพวกทหารไล่ล่าและฆ่าทิ้ง ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงความรุนแรงที่กลุ่มคนชายขอบถูกกระทำจากคนในเมือง (ทหาร) อีกทั้งสีของดอกกุหลาบที่ต่างกันยังสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของกลุ่มคนในเรื่องอีกด้วย

จะเห็นได้ว่าภาพของคนชายขอบนั้นยังคงมีอยู่ในสังคม ด้วยเหตุที่วรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับสังคมในทุกยุคทุกสมัย เนื้อหาในวรรณกรรมจึงเป็นภาพสะท้อนของเหตุการณ์ในสังคม และมีความจริงของสังคมสอดแทรกอยู่ สอดคล้องกับชาคริต แก้วทันคำ (2561, หน้า 111-128) ที่ได้วิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นอื่นของคนชายขอบใน รวมเรื่องสั้น “บังไพรแห่งข้าป่าและเรื่องอื่น ๆ” ของ องค์ บรรจุน พบภาพสะท้อนความเป็นชายขอบ 3 กลุ่ม คือ คนชายขอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ ที่สะท้อนภาพคนอพยพหลบหนีเข้ามาในเมืองไทย รวมถึงคนชายขอบ ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย คนชายขอบในบริบทเศรษฐกิจ สะท้อนภาพผู้ใช้แรงงาน แรงงานต่างด้าว ที่รู้สึกแปลกแยก ถูกคนในสังคมดูถูกเหยียดหยาม ละเมิดสิทธิมนุษยชน และคนชายขอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรม ที่มีความคิด ความเชื่อ ขนบประเพณี วัฒนธรรมและอัตลักษณ์เฉพาะตน แต่ถูกแบ่งแยกมิให้กลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

นอกจากนี้ สุริชัย หวันแก้ว (2550, หน้า 3) ยังได้กล่าวไว้ว่า การพิจารณาเรื่องของคนชายขอบไม่อาจจำกัดเฉพาะเพียงมุ่งมองไปยังกลุ่มคนที่อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงชายแดนทางภูมิศาสตร์เท่านั้น หากต้องตีความไปถึงคนที่ถูกทำให้อยู่ขอบนอกของการรับรู้ของสังคมด้วย กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบมีมิติที่ซับซ้อนหลากหลายประการ เพราะคำว่า “ชายขอบ” นั้น อาจพิจารณาได้ทั้งในมิติพื้นที่ มิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ คนชนบท คนที่มีฐานะยากจน คนไร้การศึกษา คนล้าหลัง ไม่ทันสมัย คนขอทาน คนเร่ร่อน นักโทษ ผู้พิการทางร่างกาย ผู้ป่วยจิตเวช กลุ่มรักร่วมเพศ กลุ่มชายบริการทางเพศ กลุ่มผู้ติดยาเสพติด กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี เข้าด้วยกัน สรุปได้ว่าคนชายขอบตามความหมายนี้จึงหมายถึง คนที่อยู่ชายขอบในมิติทางภูมิศาสตร์ และคนที่อยู่ชายขอบในมิติทางสังคมศาสตร์และวัฒนธรรมจากคนกลุ่มใหญ่

วรรณกรรมซีไรต์ประเภทเรื่องสั้น ถือเป็นวรรณกรรมสมัยใหม่ที่สะท้อนสภาวะของสังคม สามารถนำเสนอความคิดได้รวดเร็ว รอบด้าน ชัดเจน ประกอบกับมีเนื้อหาที่สั้น กระชับ รวมทั้งการแสดงออกของตัวละครซึ่งเป็นแบบจำลองของมนุษย์ ยิ่งจะสื่อแนวคิดและสะท้อนให้เห็นถึงภาพความเป็นชายขอบในสังคมได้อย่างตรงประเด็น อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์

ตัวบท (Text) หรือภาษาที่ใช้ในงานวรรณกรรม จำเป็นต้องพิจารณาถึงความเชื่อมโยงของ ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse Practices) หรือกระบวนการสร้างตัวบทของผู้เขียน และ ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Practices) ที่วิเคราะห์บริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่ปรากฏแวดล้อมในตัวบท (Fairclough, 1992) ร่วมด้วย เนื่องจาก วรรณกรรมเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นไปที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ด้าน ของสังคมแต่ละยุคสมัย ที่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดสู่ผู้อ่านให้เห็นภาพเหล่านั้นร่วมกัน “ภาพสะท้อน ความเป็นชายขอบ” ก็เช่นกัน ย่อมจะถูกฉายให้เห็นถึงความแตกต่างของ “คนอื่น” ในสังคม ซึ่งถูกมองจากอำนาจส่วนกลางว่าเป็นคนชายขอบ

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาภาพสะท้อนชายขอบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ระหว่าง พ.ศ. 2551–2560 เพื่อเผยให้เห็นถึงภาพสะท้อนความเป็นชายขอบของคนบางกลุ่มในสังคมผ่านมิติต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ความตระหนัก สำนึก และทำความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่าง ผาสุกได้อีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551–2560

กรอบแนวคิด

ใช้กรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis : CDA) ของ นอร์แมน แฟร์เคลาฟ (Norman Fairclough) (Fairclough, 1992) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในเรื่องสั้นรางวัล ซีไรต์ พ.ศ. 2551–2560

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาพสะท้อน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมใดสังคมหนึ่ง ที่ผู้เขียนได้สื่อ ออกมาให้ผู้อ่านได้รับรู้ ตามที่ผู้เขียนได้พบเห็นหรือประสบการณ์ของผู้เขียนเอง

ความเป็นชายขอบ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลส่วนน้อยในสังคม ซึ่งยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ เพราะมีความแตกต่างทั้งในมิติทางภูมิศาสตร์ การเมือง การศึกษา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ สุขภาพ สาธารณสุข รวมถึง

บทบาท สถานภาพ และพฤติกรรม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้มีฐานะยากจน ผู้พิการ ผู้ป่วยด้วยโรคนำรังเกียจ และผู้ขายบริการทางเพศ เป็นต้น

วิธีการศึกษา

ขอบเขตข้อมูลการวิจัย

เก็บข้อมูลจากหนังสือรวมเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ โดยการเลือกแบบเจาะจง ระหว่าง พ.ศ. 2551-2560 จำนวน 4 เล่ม รวมเรื่องสั้นจำนวน 45 เรื่อง ดังนี้

หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “เราหลงลืมอะไรบางอย่าง” ของ วัชรระ สัจจะสารสิน ปี พ.ศ. 2551 (พิมพ์ครั้งที่ 15 ปี พ.ศ. 2556) จำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ นักปฏิวัติ, เรื่องเล่าจากหนองเตย, หาแว่นให้หน่อย, เพลงชาติไทย, ในวันที่วุ่นวาย ยังชนอยู่, บาดทะยัก, ราตรีมิซิดิต, วาวแสงแห่งศรัทธา, แก้วสองใบ, วิทยานิพนธ์ดีเด่น, ฟ้าเดียวกัน และวันหนึ่งของชีวิต

หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “แดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ” ของ จเด็จ กำจรเดช ฉบับนักศึกษา ปี พ.ศ. 2554 (พิมพ์ครั้งแรก ปี พ.ศ. 2555) จำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ สิ่งขำขันของพระเจ้า, คล้ายว่าเริ่มต้นจากฝน, ด้วยดวงตามืดบอดนั้น ฉันเห็น, ยากได้สักบทเรียนใหม่, แม่ทัพตายแล้ว, หนูมานเหยียบบ่เมือง, หวังว่ากิมาซังจะไม่พลาดอีก, นาฏกรรมแห่งไฟ, อย่างน้อยก็สัก 5 นาที, มิติทับซ้อนในโลกซ้อนเร้น, แดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ และไปกินมื้อเช้าที่ดาวพลูโต

หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ” ของ แดนอรัญ แสงทอง ปี พ.ศ. 2557 (พิมพ์ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2557) จำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ อสรพิษ, ดวงดาที่สาม, ผันค้าง, พุงร้าง, เส้าให้, แมวผี, รำพันพิลาป เหนือหลุมฝังศพ, อะ โพ เอ็ม ชูลด์ น็อท มิน บัท บี, นฤมิตมายา (อติ เตกา เลหมาย เลชหนึ่ง), เมถุนสังโยค (อติ เตกา เลหมาย เลชสอง), วันเพ็ญเดือนสิบสอง และแสงแห่งเดือนอันฉายฉาน

หนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “สิงโตนอกคอก” ของ จิดานันท์ เหลืองเพียรสมุท ปี พ.ศ. 2560 (พิมพ์ครั้งที่ 3 ปี พ.ศ. 2560) จำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ จะขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว, ในโลกที่ทุกคนอยากเป็นคนดี, โอนถ่ายความเป็นมนุษย์, รถไฟเที่ยงคืน, อัดมกับลิธ, ซินเดอเรลล่าแห่งเมืองหุ่นยนต์, กุหลาบย้อมสี, สมาชิกในหลุมหลบภัย และสิงโตนอกคอก

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. กำหนดขอบเขตของการศึกษา
2. สืบหา ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเอกสาร แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สอดคล้องกับขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. วิเคราะห์และจัดกลุ่มข้อมูลภาพสะท้อนชายขอบที่ปรากฏในเรื่อง
4. สรุปผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบจากตัวบทในเรื่องสั้นแต่ละเรื่อง โดยนำกรอบวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis : CDA) ของนอร์แมน แฟร์เคลาฟ มาพิจารณาถึงความเชื่อมโยงของ 3 ช่องทาง คือ ตัวบท (Text) หรือภาษาที่ใช้ในงานวรรณกรรม, ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse Practices) หรือกระบวนการสร้าง ตัวบทของผู้เขียน และปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Practices) ที่วิเคราะห์บริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่ปรากฏแวดล้อมในตัวบท (Fairclough, 1992) มาวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นจัดกลุ่มภาพสะท้อนความเป็นชายขอบ พร้อมกับอธิบายแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ประกอบการยกตัวอย่าง

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551–2560 ออกเป็น 7 ด้าน ดังนี้

1. ด้านสถานภาพและพฤติกรรม

สถานภาพและแบบแผนพฤติกรรมเชิงลบที่แตกต่างหรือยังไม่เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมของตัวละครที่ปรากฏในเรื่องสั้นได้สะท้อนภาพความเป็นชายขอบอย่างมีนัย โดยที่สังคมส่วนใหญ่มักมองคนกลุ่มนี้ว่าถูกทอดทิ้ง ตัวคนเดียว อ่อนแอ แปลกแยก ไม่น่าไว้วางใจ เป็นบุคคลอันตราย ซึ่งอาจเป็นสถานภาพและพฤติกรรมที่ติดตัวบุคคลนั้นมาตั้งแต่กำเนิดหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับในภายหลังทั้งจากปัจจัยในระดับครอบครัวและระดับสังคม จากการศึกษาผู้วิจัยได้จัดกลุ่มในด้านนี้ออกเป็น 10 ประเด็น ได้แก่ เด็กกำพร้า, ผู้หญิง, ผู้สูงอายุ, ผู้มีสีผิวต่าง, ผู้ต่ำต้อยทางชนชั้น, ผู้ไร้ที่อยู่อาศัย, ผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน, เพศที่สาม, นักโทษ, และมีจรรยาและผู้ชายชายกระทำการผิดกฎหมาย

ยกตัวอย่างเด็กพิการ ที่ถือกำเนิดหรือเติบโตขึ้นมาโดยไร้บิดาหรือมารดาเลี้ยงดู แต่้วยเด็ก อาจด้วยเหตุที่บิดาหรือมารดาเสียชีวิต หย่าร้าง หรือทอดทิ้งเด็ก อันส่งผลให้ ตัวละครกลายเป็นเด็กกำพร้า ซึ่งพบในเรื่องแดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ, มิติทับซ้อนในโลกซ้อนเร้น, ไปกินมือเช้าที่ดาวพลูโต และดวงตาที่สาม โดยตัวละครเหล่านั้นได้สะท้อน ภาพความเป็นชายขอบผ่านสถานภาพการเป็นเด็กกำพร้า

ตัวอย่าง เรื่องไปกินมือเช้าที่ดาวพลูโต

“...ผมโตมาโดยไม่มีบ้าน เคว้งคว้าง มองโลกในแง่ร้าย อารมณ์
แปรปรวน เป็นผลจากการขาดความอบอุ่นในวัยเด็ก พ่อแม่แยกทาง
เติบโตด้วยการประชดประชัน...”

(จเด็จ กำจรเดช, 2555: 373)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ตัวละครเอกในเรื่องเป็นเด็กที่เติบโตมาแล้วพ่อแม่แยกทางกัน ส่งผลให้เขารู้สึก เคว้งคว้าง ไม่มีที่พึ่งพิง มีนิสัยมองโลกในแง่ร้าย มีอารมณ์ที่แปรปรวน เนื่องจากขาดความรัก ความอบอุ่นตั้งแต่เด็ก และเติบโตด้วยการใช้ชีวิตแบบประชดประชัน เด็กกำพร้าจึงถูกสังคมมองว่าเป็นคนไม่สมบูรณ์เทียบพริ้ม เป็นกลุ่มคนที่ขาดความรัก ความอบอุ่น น่าสงสาร น่าเห็นใจ อาจมีพฤติกรรมอันจะก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมา ควรได้รับการดูแลช่วยเหลือ และกลายเป็นคนชายขอบที่มีความแตกต่างจากคนที่มีครอบครัวครบ สมบูรณ์ในมิติทางความคิดของคนทั่วไป

นอกจากเด็กพิการแล้วยังพบกลุ่มคนหรือบุคคลที่มีพฤติกรรมในลักษณะของ มิจนาซีฟ ซึ่งถือเป็นคนชายขอบอีกกลุ่มหนึ่งโดยที่สังคมส่วนใหญ่มักจะรู้สึกเกรงกลัว ระแวง หลีกหนี จากการศึกษาพบคนกลุ่มนี้ในหลายเรื่อง อาทิ แมวผี, คล้ายว่าเริ่มจากฝน, ด้วยดวงตาคู่มืดบอดนั้น ฉันเห็น และวิทยานิพนธ์ตีเค้น

ตัวอย่าง เรื่องวิทยานิพนธ์ตีเค้น

“...สมบูรณ์รีบวิ่งขึ้นสะพานลอย...เขาปลอดภัยแล้ว ปลอดภัยจาก
เงื้อมมือของคนบ้าป่วนเมือง พวกมันต้องบ้าแน่ ๆ คนดี ๆ เขาไม่ทำกัน
อย่างนี้หรอก เขานึกใจหายขึ้นมาอีก หากหนีออกมาไม่ทัน มันจะเกิด
อะไรขึ้น พวกมันอาจลือคอคเอาเมิดจ์ แล้วเอาเงินในกระเป๋า หรือถ้าเขา

ชัดขึ้น พวกมันอาจหักคอหรือเอาไม้เคียวคอกอย แนนอนที่เดียวเขา
ต้องตายแน่ ๆ...”

(วัชร สัจจะสารสิน, 2556: 189)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า สมบูรณ์ ตัวละครที่ต้องพบกับพวกมิชฌาชีพในเมืองหลวง ซึ่งดูลักษณะทางกายภาพและพฤติกรรมแล้วไม่น่าไว้วางใจ เขาจึงพยายามวิ่งหนีด้วยความกลัว และเกรงว่าจะถูกทำร้ายร่างกายได้ ทั้งยังมองว่าคนเหล่านี้เป็นพวกที่บ้า ชอบใช้ความรุนแรง ปาเถื่อน และอาจก่อเหตุอาชญากรรมได้ สะท้อนว่าบุคคลที่มีความบกพร่องในศีลธรรม มีความคิด มีพฤติกรรมที่เข้าข่ายผิดกฎหมาย ย่อมถูกตีตราตัดสินว่าเป็นคนชายขอบในมิติทางความคิดจากคนส่วนใหญ่ในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากถูกคนในสังคมมองว่าเป็นคนเลว เป็นคนไม่ดี ไม่น่าไว้วางใจ น่ากลัว อันตราย ควรอยู่ห่าง และควรระมัดระวังตัว

ในขณะเดียวกันก็พบกลุ่มคนหรือบุคคลที่มีลักษณะพฤติกรรมเข้าข่ายกระทำความผิดกฎของรัฐหรือสังคม ซึ่งกลุ่มคนหรือบุคคลเหล่านี้ยังไม่ถูกจับกุม จองจำให้เป็นนักโทษหรือผู้ต้องหา เช่น นักฆ่า คนร้าย คนเลว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ถูกจัดให้เป็นคนชายขอบเช่นกัน จากการศึกษาพบคนกลุ่มนี้ในหลายเรื่อง อาทิ คล้ายว่าเริ่มจากฝน, หนุมานเหยียบเมือง, มิติบาซซอนในโลกซอนรัน, แดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ, เรื่องเล่าจากหนองเตย และเพลงชาติไทย รวมทั้งเรื่องในโลกที่ทุกคนอยากเป็นคนดี ที่พบว่าผู้เขียนได้ใช้กลวิธีเชิงสัญลักษณ์โดยการใส่ “ไฟ” ซึ่งคนในสังคมทุกคนมีประจำตัวคล้ายกับบัตรประจำตัวประชาชน โดยไฟดังกล่าวสามารถเปลี่ยนสีได้เพื่อบอกว่าใครดีใครเลว

ตัวอย่าง เรื่องในโลกที่ทุกคนอยากเป็นคนดี

“...แต่เมื่อใดก็ตามที่คนคนนั้นทำสิ่งที่สังคมตัดสินว่าผิด ไฟจะ
กลายเป็นสีดำและคนคนนั้นก็กลายเป็น คนเลวของสังคม...”

(จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท, 2560: 39)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า คนทุกคนที่เกิดมาในเรื่องจะได้รับไฟสีขาวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนดี แต่เมื่อบุคคลนั้นทำในสิ่งที่สังคมตัดสินว่าผิด ไฟก็จะกลายเป็นสีดำซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนเลว คนชั่ว ซึ่งสมควรต้องถูกฆ่าตายการใช้การเปลี่ยนสีของไฟประกอบกับสภาพภาพทบทวนของคนในสังคม ถือเป็นภาพสะท้อนสังคมของคนชายขอบ ที่ถูกคน

ส่วนใหญ่ของสังคมตัดสินว่าดีหรือเลว คนดีที่มีไฟสีขาวจึงกลายเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม และคนเลวที่มีไฟสีดำจึงกลายเป็นคนชายขอบส่วนน้อยของสังคมไปโดยปริยาย

2. ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ

ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบด้านเศรษฐกิจและอาชีพปรากฏในหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เขียนได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตัวละครว่า ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ มีฐานะยากจนข้นแค้น อดอยาก รายได้น้อย มีความยากลำบากในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพซึ่งไร้ที่ทางทากิน สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนภาพความเป็นชายขอบอย่างเห็นได้ชัด จากการศึกษาผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูลออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ผู้มีฐานะยากจน และอาชีพ

ยกตัวอย่างผู้มีฐานะยากจน จากปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้ถือเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของคนชายขอบ จากการศึกษาเรื่องสั้นพบว่า ปัญหาความยากจนถูกสะท้อนออกมาผ่านฐานะทางเศรษฐกิจของตัวละคร ซึ่งพบในหลายเรื่อง อาทิ หุ่นร้าง, ซินเดอเรลล่าแห่งเมืองหุ่นยนต์, อสรพิษ, ร้าพันพิลาปเหนือหลุมฝังศพ, แม่ทัพตายแล้ว, หุ่นมานเหยียบเมือง, แดดะเข้าร้านเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ, ราตรีมีชีวิต และหาแว่นให้หน่อย

ตัวอย่าง เรื่องหาแว่นให้หน่อย

“...เมื่อสัมผัสสัก ๆ หล่อนเป็นคนน่าสงสารคนหนึ่ง หล่อนเล่าว่า ทำงานอย่างนี้มาตั้งแต่สาว ๆ บ้านเดิมอยู่บนดอย ต้องลงมาทำงานในเมืองเพื่อชดเชยหนี้ให้ที่บ้าน หล่อนต้องตระเวนทำงานไปทั่วหัวเมืองใหญ่ ๆ สลับกันไป...”

(วัชรระ ลัจจะสารสิน, 2556: 72)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้เขียนได้ถ่ายทอดถึงตัวละครซึ่งเป็นสาวชาวเขาที่ครอบครัวยุบสลายปัญหาหนี้สิน จึงต้องย้ายถิ่นฐานลงมาทำงานในเมืองเพื่อหาเงินชดเชยหนี้ให้กับครอบครัว ความยากจนและปัญหาหนี้สินจึงถือเป็นปัญหาสำคัญที่อยู่คู่คนชายขอบทั้งคนชนบท และคนเมืองมาอย่างยาวนาน หน่วยงานภาครัฐไม่อาจเยียวยาช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาให้หมดไปได้ เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ หรือหากมีก็เป็นรายได้ที่ต่ำ รายได้ที่มีจึงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ปัญหาการไม่มีเงินหรือมีเงินน้อยย่อมส่งผลให้คนยอมที่จะอพยพย้ายถิ่นฐานหาที่ทำกิน คนที่มีฐานะยากจนจึงถูกมองจากคนที่มีฐานะในสังคมว่าเป็นพวกสร้างปัญหา ผู้อพยพที่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ เมื่อชาวบ้าน

พบเห็นผู้อพยพที่ยากจนก็แสดงท่าทีที่รังเกียจ ดูถูกเหยียดหยามพวกเขา จนกลายเป็นคนต่างพวกและต่างชนชั้นในที่สุด

การประกอบอาชีพเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนได้นำมาสะท้อนภาพชายขอบให้กับตัวละครในหลายเรื่อง แม้บางอาชีพจะดูเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน แต่กลับสะท้อนภาพคนชายขอบได้อีกมุมมองหนึ่ง ยกตัวอย่างหญิงขายบริการทางเพศ จากการศึกษพบว่ามีการกล่าวถึงหญิงขายบริการทางเพศโดยตรง หรือพบการใช้คำที่สื่อถึงอาชีพลักษณะนี้ เช่น โสเภณี โคโยตี้ ซ่อง อาบอบนวด การขายตัว เป็นต้น ซึ่งพบจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ หาแว่นให้หน่อย, แม่ทัพตายแล้ว, มิติทับซ้อนในโลกซ้อนเร้น, แดดะเข้าเรือนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ, ไปกินมื้อเช้าที่ดาวพลูโต, รำพันพิลาปเหนือหลุมฝังศพ และอะ โฟ เอ็ม ซูล์ด น็อท มิน บัท ปี

ตัวอย่าง เรื่องไปกินมื้อเช้าที่ดาวพลูโต

“...สุดา สาวที่ราบสูงซึ่งออกตามหาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในเมืองท่องเที่ยว เจ้าของบาร์โยนกุญแจห้องให้สุดาและเพื่อน ‘มีฝรั่งสองคนรออยู่ในห้อง แกสองคนหยิบกุญแจเสี่ยงดวงเอาไว้ว่าจะได้ใคร’ ชีวิตมีแต่ต้องเสี่ยงดวงประจำ สุดาคิด ขณะหลับหูหลับตาหยิบกุญแจ...”

(จเด็จ กำจรเดช, 2555: 359)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า สุดาและเพื่อนตัวละครในเรื่องซึ่งเป็นสาวที่ราบสูง ได้มาทำงานขายบริการทางเพศให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และการเสี่ยงกุญแจห้องเพื่อเข้าให้บริการแลกยังสะท้อนถึงการไม่มีสิทธิ์เลือกของชีวิตเขาเหล่านั้น โดยที่อาชีพขายบริการทางเพศก็มักถูกคนส่วนใหญ่มองว่าล้าสมัย ไม่ปลอดภัย น่ารังเกียจ ไม่ควรเข้าใกล้หรือคบค้าสมาคม และยังมียุติคติต่อทางเพศสัมพันธ์หรือโรคเอดส์ ก็จะถูกเบียดขับให้เป็นคนชายขอบจากคนทั่วไปในสังคม

นอกจากอาชีพขายบริการทางเพศแล้ว ยังพบอาชีพคนเก็บขยะ จากการศึกษาพบทั้งตัวละครที่มีอาชีพเก็บขยะตามหน่วยงานของภาครัฐและที่อื่น ๆ เพื่อประทังชีวิต ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ก็ยิ่งถูกคนในสังคมแสดงท่าทีรังเกียจ อาทิในเรื่องมิติทับซ้อนในโลกซ้อนเร้น และราตรีมีชีวิต

ตัวอย่าง เรื่องราตรีมีชีวิต

“...พรหมายถึงยายแก่ที่มานั่งเฝ้ากองขยะของตัวเองอยู่ทุกเมื่อเชิวัน ...แก็เป็นคนแปลกหน้าคนหนึ่งที่เขาเคยพบ พรพินจงลงไปว่าแก็บ้ำ ...ด้วยความที่กระตือบไม้้อด ซึ่งสมแนบไปด้วยของแก็สารพัดอยู่ติดกับ กองขยะ และการแต่งตัวที่สกปรกมอซอ ผมเฝ้ากระเซอะกระเซิง เหม็นสาบ หลายคนจึงมองว่าแก็ไม้ต่างอะไรกับขยะชิ้นหนึ่ง ชีวิตแก็ ผูกพันอยู่กับขยะตลอดเวลา ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยรายได้จากการขายเศษ เหล็ก ขวด และกระดาขลึง...”

(วัชรเร สัจจะสารสิน, 2556: 148–149)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ ผู้เขียนได้สร้างให้ตัวละครพรผู้มีอาชีพเป็นพนักงาน เก็บขยะ ซึ่งถูกคนทั่วไปรังเกียจและไม้มีใครมาลูลิงด้วย ตัวเขาเองยังเกิดความรู้สึกรังเกียจ ยายแก็รูปลักษณไม้เข้าทำคนหนึ่งที่มานั่งเฝ้ากองขยะทุกวัน เพื่อค้นหาขยะไปขายเลี้ยงชีพ อิกทั้งยังพันธตามความคิดของตนว่แก็เป็นบ้ำ และหลายคนก็มองว่แก็ไม้ต่างอะไรกับขยะ ชิ้นหนึ่ง สะท้อนถึงมุมมองของคนในสังคมที่มองคนเก็บขยะเป็นคณชายขอบตามความคิดที่ดู ไร้ค่า ไร้ที่ทางทำมาหากิน มีร่างกายเลื้อผ้าที่สกปรก มีเชื้อโรค และไม้ควรเข้าใกล้

ในขณะเดียวกันก็พบตัวละครที่มีอาชีพขอทานเพื่อประทังชีวิตตนให้รอดพ้นจาก ความอดตายไปวัน ๆ จากผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและไม้มีอาชีพที่มั่นคง จากการศึกษา พบตัวละครที่มีอาชีพดังกล่าว ในเรื่องรำพันพิลาป เหนือหลุมฝังศพ และฟ้าเดียวกัน

ตัวอย่าง เรื่องรำพันพิลาป เหนือหลุมฝังศพ

“...เอลูธิเรียบัตนี้ดาบอดและเป็นใบ้ห่มคลุมกายด้วยอาภรณ์ผุเปื่อย แหว่งวัน เท้าเปลือย และเต็มไปด้วยบาดแผลซ่อนเร้นโฉมหน้าตนเองเสีย ด้วยหมวกหนึ่งแพะคร่ำคร่าปูบอน ทุกยามเข้าก็ออกเร่ร่อนไปขอทาน หาเลี้ยงชีพ เด็ก ๆ ล้อเลียนและกลั่นแกล้งข้า ผู้ใหญ่ใจร้ายทุบตีและ เย้ยหยันข้า สุนัขแห่ล้อมหน้าหลังเลือกไล่ไล่ส่งข้า ตกเย็นย่ำก็จะ ชมซานกลับคืนมายังใต้ร่มไม้โคดเตี้ยต้นนี้ เผชิญหน้ากับภาวะมีอาตาย และมิจามีชีวิตอยู่...”

(แดนอรัญ แสงทอง, 2557: 215–216)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ตัวละครขอทานซึ่งตาบอดและเป็นใบ้ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่เก่าชืดวัน ตามร่างกาย ใบหน้ามีแต่บาดแผลที่ผู้เขียนได้สื่อในเรื่อง มักจะถูกเด็กล้อเลียน กลั่นแกล้ง ถูกผู้ใหญ่ทุบตี และถูกสุนัขเห่าไล่ สะท้อนให้เห็นว่าคนขอทานมักถูกคนในสังคมมองว่าสกปรก ดุน่ารังเกียจ ไร้พรคนพวก และมักถูกทุบตีขับไล่ให้พ้นหมู่บ้าน

3. ด้านสุขภาพและสาธารณสุข

ด้านสุขภาพและสาธารณสุขในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ปรากฏภาพสะท้อนว่าตัวละครเป็นคนชายขอบที่มีความบกพร่องด้านสุขภาพ น่ารังเกียจ ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ไม่น่าไว้วางใจ ควรปลีกตัวออกห่าง ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ด้านสุขภาพ ซึ่งมีประเด็นย่อยอีก 4 ประเด็น คือ ผู้ป่วยจิตเวช ผู้พิการทางด้านร่างกาย ผู้พิการทางด้านสติปัญญา และผู้ป่วยด้วยโรคเรื้อรัง และด้านสาธารณสุข

ในด้านสุขภาพผู้วิจัยได้นำภาพสะท้อนความเป็นชายขอบผ่านมิติทางความคิดเป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพร่างกาย จิตใจ สติปัญญา โรคภัยไข้เจ็บ ยกตัวอย่างผู้ป่วยจิตเวช คือ กลุ่มคนที่มีสุขภาพจิตไม่เป็นปกติ อาจป่วยในลักษณะจิตเวช ซึมเศร้า รวมถึงการเป็นบ้า จากการศึกษาพบคนกลุ่มนี้ในหลายเรื่อง อาทิ ในโลกที่ทุกคนอยากเป็นคนดี, สิงโตนอกคอก, อสรพิษ, เมณูสังโยค, สิ่งชั่วร้ายของพระเจ้า, เพลงชาติไทย และราตรีมีชีวิต

ตัวอย่าง เรื่อง อสรพิษ

“...เจ้าเด็กพิการ...ดวงตาของเขาเหม่อลอย บางครั้งยิ้ม บางครั้งหัวเราะ บางครั้งร้องไห้ บางครั้งพูดจาซึม ๆ ง่า ๆ พึม ๆ พำ ๆ กับตนเอง สติของเขาวิปลาสไปโดยสิ้นเชิงแล้ว นับตั้งแต่วันที่เขาตัดสินใจยอมจำนนนั้น...”

(แคนธวัณ แสงทอง, 2557: 51)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า แปะ ตัวละครเอกในเรื่องเกิดอาการวิปริตและกลายเป็นคนบ้าในตอนท้ายของเรื่อง โดยมีอาการเหม่อลอย เดี่ยวยิ้ม เดี่ยวหัวเราะ เดี่ยวร้องไห้ พูดกับตัวเอง ตามที่ผู้เขียนได้พยายามสื่อภาพออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ซึ่งความพิการทางด้านจิตใจของกลุ่มคนเหล่านี้มักถูกคนปกติทั่วไปมองว่าเป็นคนชายขอบในมิติทางความคิด โดยมักจะกลัว ไม่อยากเข้าใกล้ ไม่น่าไว้วางใจ และเป็นบุคคลอันตราย

ในส่วนของผู้พิการทางด้านร่างกาย คือ กลุ่มคนที่มีความพิการของอวัยวะในร่างกาย เช่น แขน ขา ตา เป็นต้น จากการศึกษาตัวละครที่พิการทางร่างกาย อาทิ เรื่องสิงโตนอกคอก, อสรพิษ, ดวงดาที่สาม, สิ่งชั่วร้ายของพระเจ้า, คล้ายว่าเริ่มจากฝน, ด้วยดวงตามืดบอดนั้น ฉันเห็น และนาฏกรรมแห่งไฟ

ตัวอย่าง เรื่องนาฏกรรมแห่งไฟ

“...ครูปรรณาดารินอีกครั้ง สองแขนที่เขาตั้งใจจะกดลูกบัดนี้เหลือเพียงข้างเดียว แม้สองขาจะอยู่ครบแต่เขาจะใช้ประโยชน์ได้สักแค่ไหน ยังไม่แน่ว่าร่างกายนี้จะกลายเป็นภาระลูกเมียอีก...”

(จเด็จ กำจรเดช, 2555: 225)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้เขียนได้สร้างตัวละครพิการทางด้านร่างกายจากเรื่อง คือ ครูปรรณ ที่ถูกตัดแขนข้างหนึ่ง รวมทั้งสภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรงเหมือนเช่นเคย ตัวละครนี้ถือเป็นภาพสะท้อนแทนคนพิการในสังคมที่มีถูกคนปกติทั่วไปมองว่าเป็นคนชายขอบในมิติทางความคิด เพราะไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้เช่นคนปกติทั่วไป และเป็นภาระของคนในครอบครัวอีกด้วย

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบด้านสาธารณสุขปรากฏใน 2 เรื่อง คือ กุหลาบย้อมสี และสิงโตนอกคอก โดยเป็นลักษณะของการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ และความล่าช้าทางด้านสาธารณสุขในพื้นที่ห่างไกลหรือพื้นที่ชายขอบ

ตัวอย่าง เรื่องกุหลาบย้อมสี

“...เนวาชอร้องให้ผมช่วยเงินาธาน เขาไม่สบายมากและในแผ่นอก
รีตไม่มีหมอยา...”

(จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท, 2560: 158)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ความล่าช้าทางด้านสาธารณสุขไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนบุคลากร เวชภัณฑ์ ที่ผู้เขียนถ่ายทอดในเรื่องล้วนสะท้อนถึงความเป็นชายขอบที่บ่งบอกว่าพื้นที่ห่างไกล ไม่เจริญ ล้าหลัง ดังนั้นเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจึงรักษากันตามแบบโบราณที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาของพื้นที่ชายขอบและเป็นปัญหาของคนชายขอบที่คนในสังคมรับรู้โดยทั่วกัน

4. ด้านภูมิศาสตร์

ภูมิศาสตร์ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนความเป็นชายขอบให้เห็นได้อย่างชัดเจนในที่นี้หมายถึง พื้นที่ที่อยู่ไกลจากความเป็นเมืองหรือความเจริญ ซึ่งอาจจะอยู่ตามขอบของแผนที่ แนวตะเข็บชายแดน บนภูเขา หรืออยู่ในพื้นที่ชนบทห่างไกล ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยของตัวละครหรือเหตุการณ์ในเรื่องสั้น จากการศึกษาพบ 3 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะ ภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ และความห่างไกลความเจริญ

ยกตัวอย่างลักษณะภูมิประเทศ ในเรื่องสั้นส่วนใหญ่จะปรากฏภาพความเป็นชายขอบมาพร้อมกับฉาก และถิ่นอาศัยของตัวละคร ซึ่งใช้ในการดำเนินเรื่อง ดังนั้นลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏมักจะออกมาในรูปของป่าเป็นส่วนใหญ่ จากการศึกษาพบในหลายเรื่อง อาทิ จะขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว, กุหลาบย้อมสี, เส้าไห้, นกมิตมายา, เมณูสังโยค, คล้ายว่าเริ่มจากฝน และเรื่องเล่าจากหนองเตย

ตัวอย่าง เรื่องเมณูสังโยค

“...เขาเป็นชาวไตลื้อ เพิ่งอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในแดนสยามได้ไม่นาน แต่เขาพูดคำเมืองได้ เขาบอกว่าเขาอาจต้องทำทะเลตั้งหมู่บ้านใหม่เพราะในแถบถิ่นที่เขาตั้งบ้านเรือนอยู่นั้น ตะวันยังไม่ทันตกดินก็ต้องรับชกบันไดขึ้น เพราะเสือชะล่าใจเข้ามาหากินถึงในหมู่บ้าน...”

(แดนอรัญ แสงทอง, 2557: 305)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏในเรื่องได้สะท้อนความเป็นชายขอบในมิติทางภูมิศาสตร์ ที่ถูกมองว่าเป็นบ้านป่า คนป่า อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง ผู้เขียนแสดงให้เห็นถึงความยากลำบากในการใช้ชีวิต ความยากลำบากในการเดินทางคมนาคม มีภัยอันตรายมากมาย ทำให้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นคนชายขอบไปโดยปริยาย

ความห่างไกลความเจริญหรือพื้นที่ชนบท เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มักถูกคนในเมืองมองว่าเป็นพื้นที่ชายขอบตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ ในเรื่องสั้นปรากฏพื้นที่ที่ห่างไกลความเจริญ ทั้งไกลจากตัวหมู่บ้าน ไกลจากตัวอำเภอ และไกลจากเมืองอื่น ๆ ซึ่งพบในเรื่องจะขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว, สิงโตนอกคอก, แมวผี, แวแสงแห่งศรัทธา, และแก้วสองใบ

ตัวอย่าง เรื่องแมวมณี

“...จากมาบสันตะวาบ้านข้าไปทุ่งกำระเว้หนะหนทางมันไมไ่่น้อย ๆ ต้อง
ตัดทุ่งตรงดิ่งไปทางทิศตะวันตกนี้ ผ่านดอนเทพศักดิ์ ป่าช้า ดอนโหมด ไร่
เพี้ยด เนินไม้เดี่ยว เติงเอน ห้วยเสือ ต้องเดิน ลักส์ข้าทำหัวโง่และ ต้อง
ผ่านวัดหลายวัด ผ่านดง ผ่านป่า และต้องข้ามน้ำข้ามท่ากันอีกหลายยก...”

(แดนอรัญ แสงทอง, 2557: 189)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า พื้นที่ที่กลุ่มคนในเรื่องล้นอยู่อาศัยนั้นล้วนห่างไกลจาก
ความเจริญ โดยเฉพาะในเรื่องของระยะทางระหว่างหมู่บ้านหรือเมือง สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้
คนในพื้นที่มีต้องใช้เวลาในการเดินทาง การคมนาคมค่อนข้างมาก นอกจากนี้ความห่างไกล
ระหว่างพื้นที่ชนบทกับเมือง ก็มักถูกคนในเมืองใหญ่มองว่าเป็นพื้นที่ชายขอบซึ่งก็ได้เหมาะ
รวมถึงบุคคลในพื้นที่ว่าเป็นคนชายขอบไปด้วย

5. ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่พบว่าผู้เขียน
ถ่ายทอดความเห็นต่างทางความคิดเชิงวัฒนธรรม และความแตกต่างในเรื่องวิถีชีวิตของ
ตัวละครในแต่ละเรื่อง ซึ่งจะเห็นภาพได้อย่างชัดเจนในหลายเรื่อง จากการศึกษาผู้วิจัยได้แบ่ง
ภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์และคนต่างเชื้อชาติ, ภาษา และ
ความเชื่อและศาสนา

ยกตัวอย่างกลุ่มชาติพันธุ์และคนต่างเชื้อชาติจากการศึกษาปรากฏชื่อกลุ่มชาติ
พันธุ์หลายกลุ่ม และมีลักษณะที่ต่างจากคนส่วนใหญ่ในสังคมหรือศูนย์กลางการปกครอง
ซึ่งเรียกตัวละครกลุ่มนั้นในหลายลักษณะ เช่น เผ่านอกกริต เผ่ามิด คนต่างดาว เป็นต้น โดยพบ
ในหลายเรื่อง อาทิ กุหลาบย้อมสี, สิงโตนอกคอก, นกมิตมายา, เมณูสังโยค, คล้ายว่าเริ่ม
จากฝน, แม่ทัพตายแล้ว และหวังว่ากิมาซังจะไม่พลาดอีก

ตัวอย่าง เรื่องคล้ายว่าเริ่มจากฝน

“...“ในสายตาชาวโลก และรัฐบาลพม่านั้นใช่ แต่เราเป็นคนมอญ” มอญ
ก็เป็นคน เป็นชนกลุ่มน้อยที่แยกจากพม่าเพื่อปกครองตนเอง เช่นเดียวกับ
ฉาน ว่า กะเหรี่ยง คะเรนนี ทั้งหมดกำลังทำสงคราม ทั้งระหว่างชนกลุ่ม
น้อยด้วยกัน และกับรัฐบาล...”

(จเด็จ กำจรเดช, 2555: 90)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า มีการกล่าวถึงชื่อกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย ไม่ว่าจะเป็นมอญ ฉาน ว่า เกหรีียง คะเรนยี ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้พยายามแยกตัวออกจากมาเพื่อปกครองตนเอง และทำสงครามทั้งกับชนกลุ่มน้อยด้วยกันเอง กับฝ่ายรัฐบาล นอกจากนี้ยังถูกคนในสังคมเมืองมองในเชิงลบแทบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาศัยที่ห่างไกล ความแปลก ความแตกต่าง บุคลิกภาพที่ดูน่ากลัว สกปรก เป็นภัยต่อสังคม และด้อยค่ากว่า ซึ่งในความเป็นจริงกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวถูกมองว่าเป็นคนชายขอบในมิติทางภูมิศาสตร์อยู่แล้วในเบื้องต้น และยังถูกสร้างภาพลบให้กลายเป็นคนชายขอบในมิติด้านความคิดซ้ำอีกครั้งอย่างเห็นได้ชัด

ประเด็นการใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสารถือเป็นภาพสะท้อนความเป็นชายขอบอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดจากเสียง สำเนียงที่ผู้พูดเปล่งออกมา จากการศึกษาพบทั้งภาษาถิ่นสุพรรณที่ออกเสียงเหนือ ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ และการพูด ไม่ชัดของกลุ่มชาติพันธุ์ จากเรื่องแมงผี, เมณุลังโยค และหาแว่นให้หน้อย

ตัวอย่าง เรื่องหาแว่นให้หน้อย

“...‘คืนนี้ไม่ทำงานหรือ’ เขาถาม ตายังจ้องทีวี ‘ไม่รู้เป็นไร เสียใจกลับแต่หัววัน’ เขาเอนหลังลงบนหมอนนุ่ม ๆ รู้สึกข้าสำเนียงพูดไทยไม่ชัดของ หล่อน หล่อนคงมาจากคอยที่ไหนสักแห่ง เขาเองก็จำชื่อไม่ได้เสียที...”

(วัชรระ ลัจจะสารสิน, 2556: 69)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้เขียนต้องการสื่อให้ตัวละครออกเสียงพูดภาษาไทยกลางได้ไม่ชัด จนผู้ฟังฟังแล้ว รู้ได้เลยว่าเขาไม่ใช่คนไทยภาคกลาง และเกิดอารมณ์ขันกับสิ่งที่ได้ยิน ซึ่งการสื่อสารด้วยสำเนียง ภาษาเหล่านี้หากได้นำไปสื่อสารกับกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทยกลางย่อมถูกมองว่าเป็นคนชายขอบไปโดยปริยาย เนื่องจากไม่สามารถสื่อสารกับคนส่วนใหญ่ให้ชัดเจนหรือเข้าใจได้ง่าย และจะถูกตีตราว่าเป็นคนบ้านนอก ไม่ได้รับการศึกษา เป็นคนพูดภาษาไทยกลางไม่ชัด

6. ด้านการศึกษา

ด้านการศึกษาถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นชายขอบได้ บุคคลที่ไม่ได้รับการศึกษา มีการศึกษาต่ำ หรือไม่มีความรู้ ก็จะถูกตีตราว่าเป็นคนโง่ทึ่ม ไร้ปัญญา จากการศึกษาพบว่าภาพสะท้อนด้านนี้ 2 ประเด็น ได้แก่ การขาดโอกาสทางการศึกษา และความไม่รู้

การขาดโอกาสทางการศึกษา ไม่ได้รับการศึกษา พบในลักษณะของพื้นที่ที่ห่างไกลความเจริญ การดำรงชีวิตที่ยากลำบาก ความยากจน ซึ่งส่งผลให้ตัวละครไม่มีโอกาส

ได้รับการศึกษา หรือได้รับการศึกษาไม่ทั่วถึง ซึ่งพบในเรื่องจะขอรับผิดชอบผิดทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว, ภูหลายยอมลี, อยากได้สักบทเรียนใหม่, เรื่องเล่าจากหนองเตย และวิทยานิพนธ์ดีเด่น

ตัวอย่าง เรื่องจะขอรับผิดชอบผิดทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว

“... ‘อิม ในที่ที่ลำบากแบบนี้ อะไรก็คงสำคัญว่าการอ่านออกเขียนได้ทั้งนั้นแหละ’ พ่อค้าเข้าใจสภาพของเมือง เขาสูบหัวเด็ก ๆ แล้วบอกว่า ‘พวกเธอก็อยากออกไปล่าหมาป่าสินะ’...”

(จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท, 2560: 23)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า พ่อค้าซึ่งมาจากต่างเมืองมีความคิดเห็นว่าประชาชนในเมืองของมอเดิร์ดโดยเฉพาะเด็กที่ไม่ได้รับการศึกษา ส่งผลให้ประสบปัญหาเรื่องการอ่านออกเขียนได้ เพราะชาวเมืองได้ให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดมากกว่า สะท้อนถึงพื้นที่ชายขอบที่ห่างไกลกับระบบการศึกษา และคนเหล่านี้ก็ย่อมถูกตีตราจากคนในสังคมเมือง ซึ่งได้รับการศึกษาว่าเป็นคนชายขอบที่โง่ทึม ไร้การศึกษา และต่ำต้อยด้อยค่าเมื่อเทียบกับ

ในขณะเดียวกันความไม่รู้ก็จัดเป็นภาพสะท้อนความเป็นชายขอบเช่นกัน ความไม่รู้ของบุคคลที่ปรากฏในเรื่องล้วนส่วนใหญ่จะพบในประเด็นเกี่ยวกับความไม่รู้เพราะไม่ได้ศึกษาเรียนรู้ และรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งพบในเรื่องจะขอรับผิดชอบผิดทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว, เพลงชาติไทย และราตรีมีชีวิต

ตัวอย่าง เรื่องเพลงชาติไทย

“...ผู้เฒ่าผู้แก่หลายคนทีเดียวที่ช้วนดาปอยู่แต่ในป่าในเขา ไม่ค่อยออกมาสนใจโลกภายนอก สักเท่าไร อย่าว่าแต่เพลงชาติเลย ตัวเองอยู่แห่งหนตำบลใดก็ยังจำชื่อที่เป็นทางการไม่ได้เลย...”

(วัชรนะ สัจจะสารสิน, 2556: 88-89)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้สูงอายุในเรื่องซึ่งอยู่ในชนบทไม่รู้ว่าจะต้องยืนตรงเคารพธงชาติ ซ้ำยังไม่รู้วาทนนั้นอาศัยอยู่ตำบลชื่อว่าอะไร เหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงความไม่รู้ อันเป็นผลมาจากการไม่ได้รับการศึกษา เรียนรู้ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ล้วนถูกมองจากคนที่มีการศึกษาว่าเป็นพวกชายขอบที่ไม่รู้เรื่อง

7. ด้านการเมืองการปกครอง

ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบทางการเมืองการปกครอง เกิดจากการปล่อยปละละเลย การไม่เอาใจใส่ของหน่วยงานภาครัฐที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ห่างไกล และการไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมหรือนโยบายของรัฐ ซึ่งมักถูกมองว่าเป็นภัยต่อความมั่นคง หรือต่อศีลธรรมอันดีงามที่รัฐได้กำหนด จากการศึกษาผู้วิจัยพบประเด็นภาพสะท้อนด้านการเมืองการปกครอง 2 ประเด็น คือ 1) การไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และ 2) การไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมหรือนโยบายของรัฐ

การไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐถือเป็นสิ่งสะท้อนและเป็นผลกระทบที่คนชายขอบมักจะถูกปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่ควรจะเป็นจากภาครัฐในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งพบในเรื่องชินเดอเรลล่าแห่งเมืองทุ่งนุ้ย, คล้ายว่าเริ่มจากฝน และแดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ

ตัวอย่าง เรื่องแดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ

“...‘เงิน ที่จริงมันไม่ใช่ ฉันอยากให้พ่อแม่มีกิน มีบ้าน อยากได้บัตรประชาชนให้ตัวเองกับน้องชาย แต่ทุกอย่างที่ว่าต้องใช้เงิน ฉันก็เลยมีความฝันว่าอยากได้เงิน’ ‘คุณเป็นต่างดาวหรือ ทำไมพูดไทยชัด’ ‘พ่อแม่ฉันเป็นผู้ลี้ภัยสงครามชาวมอญ ฉันกับน้องชายเกิดในไทย เรียนหนังสือภาษาไทย พูดไทย แต่ไม่ใช่คนไทย เรามีสิทธิ์ได้บัตรประชาชน แต่มันต้องใช้เงิน’...”

(เจเดีย กำจรเดช, 2555: 308–309)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้เขียนได้สร้างให้ตัวละครในเรื่องซึ่งเป็นผู้ลี้ภัยสงครามชาวมอญ แต่เกิดในพื้นที่แผ่นดินไทย ซึ่งภาครัฐควรจะให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ตามสมควรที่มนุษยชนพึงจะมีให้แก่กัน แต่เขาเหล่านั้นกลับยังไม่ได้รับบัตรประจำตัวประชาชน ซึ่งถือเป็นใบเบิกทางในเรื่องสิทธิต่าง ๆ เนื่องจากไม่มีเงินที่จะไปดำเนินการ เหล่านี้สะท้อนถึงการปล่อยปละละเลย ไม่เอาใจใส่ของหน่วยงานภาครัฐที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ห่างไกล หรือผู้อพยพ โดยมองว่าเป็นคนชายขอบที่คอยให้ความช่วยเหลือในภาคหลัง แต่ควรช่วยเหลือกลุ่มคนในเมืองใหญ่ซึ่งอยู่ใกล้กับอำนาจศูนย์กลางทางการเมืองก่อน

นอกจากนี้ประเด็นการไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมหรือนโยบายของรัฐ ก็พบว่า ตัวละครกลุ่มนี้มักถูกอำนาจรัฐกระทำเพราะความคิดที่แตกต่าง การถูกอำนาจของรัฐกระทำส่งผลให้พวกเขาเหล่านั้นต้องลุกขึ้นมาต่อสู้และเรียกร้องสิทธิให้กับตนเอง รวมถึงการรวมกลุ่มในลักษณะคอมมิวนิสต์ เช่น เรื่องชินเดอเรลล่าแห่งเมืองหุ้ยนนต์, เรื่องเล่าจากหนองเตย, เพลงชาติไทย และฟ้าเดียวกัน

ตัวอย่าง เรื่องชินเดอเรลล่าแห่งเมืองหุ้ยนนต์

“... ‘ชายผู้นี้ไม่ใช่น้องชายของผมแล้ว ตั้งแต่วันนี้ที่เขาทรยศต่อคณะ
รัฐบาลของชาติเรา’ ผมกล่าวออกไปอย่างหนักแน่น... ‘เขาไม่ใช่ของของ
ผมแล้ว เขาเป็นคนเลวที่ทรยศต่อรัฐบาล’...”

(จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท, 2560: 133)

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้ตัวละครถูกรัฐมองว่าเป็นผู้ทรยศ เป็นกลุ่มคนที่มีปัญหา มีความเสี่ยงต่อความมั่นคงของประเทศชาติ เพราะคนกลุ่มนี้ถูกสังคมตีตราว่าเป็นพวกฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล จึงถูกภาครัฐรังแกเป็นพิเศษ และกลายเป็นคนชายขอบในที่สุด

อภิปรายและสรุปผล

อภิปรายผล

ความเป็นชายขอบเกิดขึ้นโดยกระบวนการทางความคิดของมนุษย์ทั่วทุกมุมโลกที่สร้างให้กับพื้นที่ กลุ่มคน หรือบุคคล ในประเทศไทยก็ปรากฏความเป็นชายขอบเช่นกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทห่างไกล หรือแม้แต่ในสังคมเมืองหลวง บุคคลก็ได้สร้างความเป็นชายขอบขึ้นมาให้เห็นโดยทั่วไป ความเป็นชายขอบที่ปรากฏในสังคมไทยซึ่งคนในสังคมต่างรับรู้ มักถูกถ่ายทอดผ่านงานทางด้านวรรณกรรม เนื่องจากนักเขียนส่วนใหญ่มีแนวโน้มความจริงที่พบเห็นในสังคมมาเรียบเรียงแต่งเป็นเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อสะท้อนภาพของสังคมในยุคใดยุคหนึ่งไปสู่ผู้อ่าน

วรรณกรรมสร้างสรวงศยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (วรรณกรรมรางวัลซีไรต์) ประเภทเรื่องสั้น แม้ว่าสามปีจะวนกลับมาประกวดกันครั้งหนึ่ง และนักเขียนอาจหมุนเวียนกันได้รับรางวัลอันทรงคุณค่านี้ แต่นักเขียนแต่ละท่านซึ่งมีภูมิลำเนา มีประสบการณ์ชีวิตในสถานที่ที่แตกต่างกัน ย่อมหยิบยกประเด็นเหตุการณ์บ้านเมือง ภาพสะท้อนสังคม รวมถึงภาพสะท้อน

ความเป็นชายขอบมาแต่ดั้งเดิมเรื่องราวมากน้อยแตกต่างกันออกไป ตามความถนัดตามความคิดเห็น และตามกลวิธีการถ่ายทอดเรื่องราวของแต่ละท่าน เพื่อสื่อออกมาให้ผู้อ่านได้เห็นและคิดพิจารณาตาม

จากการวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบที่พบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551-2560 พบว่าเรื่องสั้นดังกล่าวได้ทำหน้าที่สะท้อนภาพความเป็นชายขอบในสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดกลุ่มออกเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานภาพและพฤติกรรม, ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ, ด้านสุขภาพและสาธารณสุข, ด้านภูมิศาสตร์, ด้านสังคมและวัฒนธรรม, ด้านการศึกษา และด้านการเมืองการปกครองนั้น ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดภาพสะท้อนความเป็นชายขอบดังกล่าวเกิดจากการที่นักเขียนทั้ง 4 ท่าน ได้ใช้สภาวะของสังคมที่พบเห็นจริงในแต่ละช่วงปี และใช้ตัวละครซึ่งเป็นตัวแทนภาพจำลองของคนในสังคมจริงมาถ่ายทอดประกอบเป็นเรื่องสั้นแต่ละเรื่อง ดังนั้นพฤติกรรมการกระทำ การดำรงชีวิต ตลอดจนความเป็นอยู่ของตัวละครที่ถูกถ่ายทอดผ่านงานเขียน จึงสะท้อนให้เห็นถึงภาพความเป็นชายขอบหรือคนชายขอบในแทบทุกเรื่อง

ประเด็นด้านสถานภาพและพฤติกรรมของตัวละคร ที่ผู้วิจัยพบภาพสะท้อนความเป็นชายขอบย่อยถึง 10 ประเด็น ได้แก่ เด็กกำพร้า, ผู้หญิง, ผู้สูงอายุ, ผู้มีสีผิวต่าง, ผู้ต่ำต้อยทางชนชั้น, ผู้ไร้ที่อยู่อาศัย, ผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน, เพศที่สาม, นักโทษ, และมิชชันนารีและผู้เข้าข่ายกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งถือว่าพบประเด็นย่อยค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับภาพสะท้อนชายขอบด้านอื่น อีกทั้งยังปรากฏประเด็นดังกล่าวซ้ำ ๆ ในหลายเรื่อง สาเหตุหนึ่งอาจเนื่องมาจากสถานภาพและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องสั้นที่ผู้เขียนสื่อสารออกมานั้น เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เห็นภาพค่อนข้างชัดเจน มีอาจหลบเลี่ยง หรือปฏิเสธความเป็นชายขอบจากคนส่วนใหญ่ในสังคมได้ ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่าผู้เขียนต้องการจะสื่อให้เห็นว่า ในสังคมยุคปัจจุบันคนชายขอบอาจไม่จำเป็นต้องอยู่เฉพาะตามขอบของแผนที่พื้นที่ชนบท หรือภูมิภาคพิเศษแบบป่าเขา แต่คนชายขอบสามารถอยู่กระจายได้ทุกแห่งในสังคม หากเขาเหล่านั้นถูกกลุ่มคนส่วนใหญ่ในสังคมมอง คิด ตีตรา แสดงพฤติกรรมแบ่งแยก ผลักไล่ให้เป็นคนอื่น เป็นคนแปลก เป็นคนชายขอบ แม้ว่าบางคนจะมีสถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิดซึ่งเลือกไม่ได้อย่างเด็กกำพร้า คนที่มีสีผิวต่าง และผู้มีชนชั้นที่ต่ำต้อยกว่า หรือบางคนจะมีพฤติกรรมเชิงลบที่เกิดขึ้นในภายหลังอย่าง ผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน นักโทษและคนคุก โจรขโมยและมิชชันนารีและผู้เข้าข่ายกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งในความเป็นจริงเราก็คงพบเห็นคนกลุ่มนี้อยู่บ่อยครั้งผ่านสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข่าวโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ ส่วน

ด้านการเมืองการปกครองที่ปรากฏภาพสะท้อนความเป็นชายขอบน้อยที่สุดนั้น มีสาเหตุมาจากเรื่องสั้นส่วนใหญ่ไม่ได้กล่าวถึงการเมืองการปกครองโดยตรง แต่จะสะท้อนถึงภาพรวมของสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมมากกว่า

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามขอบเขตของเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ในช่วงทศวรรษ 2551-2560 ชำตัน ได้สะท้อนปรากฏการณ์ของความเป็นชายขอบในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปฏิบัติการทางวาทกรรม ที่ผู้เขียนได้พยายามสื่อสารให้ผู้อ่านทราบ ว่า แม้ในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคมมาอย่างต่อเนื่อง แต่กลับยังพบภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในแง่มุมต่าง ๆ ให้เห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดาอยู่ทั่วไปในสังคม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมซึ่งอยู่ใกล้ศูนย์กลางทางอำนาจแห่งรัฐยังคงมีพฤติกรรม มุมมอง ความรู้สึกนึกคิด ที่จะไม่ยอมรับคนชายขอบ และเบียดขับ ผลักไส ให้กลายเป็นคนอื่นต่อไป

เมื่อนำผลการวิจัยการวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในเรื่องสั้นซึ่งผู้วิจัยจัดกลุ่มได้ 7 ด้าน ดังรายละเอียดข้างต้น เทียบกับงานวิจัยของของชัยเนตร ชนกคุณ (2555) ที่ได้ทำการศึกษาตัวละครชายขอบในวรรณกรรมซีไรต์ ช่วงปี พ.ศ. 2522-2550 ซึ่งพบว่าลักษณะความเป็นชายขอบของตัวละครปรากฏอยู่ 4 กลุ่ม ได้แก่ ตัวละครชายขอบทางด้านภูมิศาสตร์, ตัวละครชายขอบทางการเมือง, ตัวละครชายขอบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม, และตัวละครชายขอบทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนบทบาทของตัวละครชายขอบที่พบมีอยู่ 7 ลักษณะ คือ บทบาทของตัวละครที่เป็นชาวบ้าน, บทบาทของตัวละครที่เป็นหญิง, บทบาทของตัวละครที่เป็นเด็กและเยาวชน, บทบาทของตัวละครจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์, บทบาทของตัวละครที่เป็นพนักงานหรือลูกจ้าง, บทบาทของตัวละครที่เข้าร่วมกระบวนการทางการเมือง, บทบาทของตัวละครจากอาชีพ, และบทบาทของตัวละครที่มีความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ จะเห็นว่าผลการวิจัยข้างต้นส่วนใหญ่เมื่อพิจารณารายละเอียดปลีกย่อย จะพบประเด็นที่เหมือนและสอดคล้องกันกับผลการวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบของผู้วิจัย ในส่วนของประเด็นที่แตกต่างกันก็เห็นได้ชัด คือ ตัวละครชายขอบทางการเมืองที่งานของชัยเนตร ชนกคุณ จะมีรายละเอียดกลุ่มตัวอย่างที่ละเอียดกว่า เนื่องจากได้ทำการศึกษาจากงานวรรณกรรมซีไรต์หลายเล่ม ทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น และกวีนิพนธ์ ซึ่งมีแนวการเขียนที่หลากหลาย จึงทำให้มีประเด็นที่สามารถนำมาวิเคราะห์มากกว่า สำหรับประเด็นอาชีพของคนชายขอบก็มีบางอาชีพที่พบต่างกันบ้าง เช่น

คนเผาถ่าน ลับเหวหรือ คนเก็บขยะ เป็นต้น และมีประเด็นคนขายชอบกลุ่มผู้ป่วยโรคเอดส์หรือผู้ติดเชื้อเอชไอวี ที่ไม่พบในผลงานวิจัยทั้งสองเรื่องนี้

ในงานวิจัยของมิ่งมนัสชน จังหาร (2560) ที่ได้ศึกษาความเป็นชายขอบและการสร้างความเป็นอื่นของตัวละครในเรื่องสั้นรางวัลนาถอินทร์อะวอร์ด ซึ่งพบลักษณะความเป็นชายขอบของตัวละคร 6 ลักษณะ คือ ตัวละครขายชอบทางภูมิศาสตร์, ตัวละครขายชอบทางชาติพันธุ์, ตัวละครขายชอบทางสังคม, ตัวละครขายชอบทางวัฒนธรรม, ตัวละครขายชอบทางเศรษฐกิจ และตัวละครขายชอบทางการเมือง ส่วนกลวิธีการสร้างความเป็นอื่นของตัวละครพบ 3 ลักษณะ คือ สร้างผ่านโครงเรื่องโดยความเป็นอื่นที่เกิดขึ้นในเรื่องนั้นเกิดจากการสร้างโครงเรื่องที่มีความขัดแย้งของตัวละคร, สร้างผ่านตัวละคร โดยพฤติกรรม บทสนทนา หรือความคิดของตัวละคร และสร้างผ่านฉากและบรรยากาศ เมื่อนำผลการศึกษาดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับ ผลการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ตัวละครขายชอบกับภาพสะท้อนความเป็นชายขอบที่พบมีลักษณะที่ตรงกัน การจัดกลุ่มข้อมูลใกล้เคียงกัน แต่ผลการศึกษาของผู้วิจัยพบในประเด็นเพิ่มเติม คือ ภาษาถิ่น และอาชีพของคนขายชอบ เช่น หญิงขายบริการทางเพศ ขอดทาน และคนเก็บขยะ เป็นต้น

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับภาพสะท้อนความเป็นชายขอบ ยังพบในงานของชาคริต แก้วทันคำ (2561, หน้า 111–128) ที่ได้เขียนบทความเรื่อง ภาพสะท้อนความเป็นอื่นของคนขายชอบในรวมเรื่องสั้น “บังไพรแห่งซบจำปาและเรื่องอื่น ๆ” ของ องค์ บรรจุน ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2560 ที่ถือว่าเป็นช่วงปีใกล้เคียงกับงานของผู้วิจัย พบภาพสะท้อนความเป็นชายขอบ 3 กลุ่ม คือ คนขายชอบในบริบทภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ที่สะท้อนภาพคนอพยพหลบหนีเข้ามาในเมืองไทย รวมถึงคนขายชอบที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย คนขายชอบในบริบทเศรษฐกิจ สะท้อนภาพผู้ใช้แรงงาน แรงงานต่างด้าว ที่รู้สึกแปลกแยก ถูกคนในสังคมดูถูกเหยียดหยาม ละเมิดสิทธิมนุษยชน และคนขายชอบในบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่มีความคิด ความเชื่อ ขนบประเพณี วัฒนธรรมและอัตลักษณ์เฉพาะตน แต่ถูกแบ่งแยกมิให้กลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีส่วนคล้ายคลึงในการจัดกลุ่มและการวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบของผู้วิจัยเช่นกัน

นอกจากนี้ในบทความวิจัยเรื่อง วาทกรรมขายชอบในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ ที่ศึกษาโดยวัชรินทร์ แก่นจันทร์ และกิตติศักดิ์ แก้วตา (2563) ซึ่งพบว่าภาพสะท้อนของความเป็นชายขอบในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ มีอยู่ 7 ด้าน คือ ด้านภูมิศาสตร์, ด้านการเมือง, ด้านการวิเคราะห์, ด้านสังคมและวัฒนธรรม, ด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่, ด้านสุขภาพ

และสาธารณสุข และด้านบทบาท สถานภาพ และอาชีพ ส่วนกระบวนการสร้างความเป็นชายขอบของตัวละครในเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ มี 3 กระบวนการ คือ กระบวนการสร้างความเป็นชายขอบในมิติทางภูมิศาสตร์ กระบวนการสร้างความเป็นชายขอบในมิติทางความคิด และกระบวนการสร้างความเป็นชายขอบในมิติทางภูมิศาสตร์กับมิติทางความคิด ซึ่งจะเห็นว่าผลการศึกษาดังกล่าวแม้ตัวบทจะมีเนื้อหาเน้นหนักไปทางฉากและภาพตัวละครของท้องถิ่นภาคเหนือที่ถือว่าเป็นพื้นที่ชายขอบเป็นหลัก ตามแนวการเขียนของมาลา คำจันทร์ แต่ผลกลับมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ซึ่งใช้วรรณกรรมซีไรต์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากผู้วิจัยได้นำแนวทาง และหลักคิดการจัดกลุ่มภาพสะท้อนความเป็นชายขอบมาใช้ประกอบในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ด้วย

การศึกษากภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในงานวรรณกรรมไม่ได้เพียงแค่เป็นการชี้แนะหรือสะท้อนให้ผู้อ่านเห็นสภาพของสังคมในแต่ละยุคสมัยเท่านั้น หากแต่การศึกษาตัวบทในวรรณกรรมยังมิคณาการต่อสังคมในการทำหน้าที่สื่อสารเป็นปากเสียงแทนคนชายขอบ ให้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้รับรู้ ทำความเข้าใจ อันจะนำไปสู่ความตระหนัก สำนึก ยอมรับ และปรับความคิด ทศนคติ ในการอยู่ร่วมกันของคนทุกคนในสังคมให้เกิดความผาสุกได้อีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตามผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นเพียงผลการวิจัยจากการวิเคราะห์เนื้อหาในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ช่วงปี พ.ศ. 2551-2560 เท่านั้น ผลการวิเคราะห์ที่ได้อาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหากมีการเพิ่มเติมจำนวนวรรณกรรมหรือเปลี่ยนไปศึกษาวรรณกรรมแนวอื่นวรรณกรรมของนักเขียนท่านอื่น ทั้งนี้ภาพสะท้อนความเป็นชายขอบย่อมมีความแตกต่างกันออกไปตามปัจจัยบางอย่าง อาทิ เนื้อหาในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง บริบทของความเป็นท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคที่ปรากฏในวรรณกรรม รวมถึงมุมมอง ประสบการณ์ และแนวการเขียนของผู้สร้างวรรณกรรมนั้น

สรุปผล

จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถจัดกลุ่มภาพสะท้อนของความเป็นชายขอบในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551-2560 ออกเป็น 7 ด้าน ซึ่งในแต่ละด้านยังปรากฏประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. **ด้านสถานภาพและพฤติกรรม** ผู้วิจัยได้แบ่งภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 10 ประเด็น ได้แก่ เด็กกำพร้า, ผู้หญิง, ผู้สูงอายุ, ผู้มีสีผิวต่าง, ผู้ต่ำต้อยทางชนชั้น, ผู้ไร้ที่อยู่อาศัย, ผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน, เพศที่สาม, นักโทษ, และมีงานอาชีพและผู้เข้าข่ายกระทำผิดกฎหมาย

2. **ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ** ผู้วิจัยได้แบ่งภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ผู้มีฐานะยากจน และอาชีพ จำนวน 7 อาชีพ คือ หญิงขายบริการทางเพศ, กรรมกร, คนใช้, คนเก็บขยะ, ขอทาน, พรานป่า และค้าขายเร่ร่อน

3. **ด้านสุขภาพและสาธารณสุข** ผู้วิจัยได้แบ่งภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ด้านสุขภาพ ซึ่งมีประเด็นย่อยอีก 4 ประเด็น คือ ผู้ป่วยจิตเวช, ผู้พิการทางร่างกาย, ผู้พิการทางด้านสติปัญญา และผู้ป่วยด้วยโรคร้ายแรง และด้านสาธารณสุข

4. **ด้านภูมิศาสตร์** ผู้วิจัยได้แบ่งภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ และความห่างไกลความเจริญ

5. **ด้านสังคมและวัฒนธรรม** ผู้วิจัยได้แบ่งภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์และคนต่างเชื้อชาติ ภาษา และความเชื่อและศาสนา

6. **ด้านการศึกษา** ผู้วิจัยได้แบ่งภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การขาดโอกาสทางการศึกษา และความไม่รู้

7. **ด้านการเมืองการปกครอง** ผู้วิจัยได้แบ่งภาพสะท้อนด้านนี้ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และการไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมหรือนโยบายของรัฐ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้สนใจสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปศึกษาเปรียบเทียบภาพสะท้อนความเป็นชายขอบกับตัวบทในวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ได้

2. ผลการวิจัยนี้ อาจเป็นข้อมูลให้ทุกภาคส่วนได้เห็นมุมมอง รับรู้เหตุการณ์และสถานะที่เป็นอยู่ในสังคมสำหรับคิดหาแนวทางสร้างความเท่าเทียมกันในการปกครองกลุ่มคนในสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

3. ผลการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวาทกรรมความเป็นชายขอบเฉพาะในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2551-2560 เท่านั้น หากเป็นวรรณกรรมแนวอื่น เรื่องอื่น หรือผู้เขียนคนอื่น อาจมีผลการวิจัยที่ต่างไปจากนี้ เนื่องจากมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวาทกรรมความเป็นชายขอบโดยเพิ่มผลงานรางวัลซีไรต์ให้มีจำนวนเรื่องที่มากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้มีประเด็นเนื้อหาที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้หลากหลายยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในวรรณกรรมแนวอื่น เรื่องอื่น หรือผู้เขียนคนอื่นในลักษณะการเปรียบเทียบความเป็นชายขอบระหว่างภูมิภาค เช่น ชนบทภาคเหนือ อีสาน ได้ กับสังคมเมืองหลวง

3. ควรศึกษาภาพสะท้อนความเป็นชายขอบในวรรณกรรม บทละคร หรือสื่อสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่จัดทำขึ้นใหม่ เพื่อผลการวิจัยที่มีความเป็นปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

จเด็จ กำจรเดช. (2555). **แดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท. (2560). **สิงโตนอกคอก** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เพรว.

ชัยเนตร ชนาคคุณ. (2555). **ตัวละครชายขอบในวรรณกรรมซีไรต์**. (วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชาคริต แก้วทันคำ. (2561). ภาพสะท้อนความเป็นอื่นของคนชายขอบในรวมเรื่องสั้น “บังไพรแห่งซบจำปาและเรื่องอื่น ๆ”. **วิวิธวรรณสาร**, 2(1), 111-128.

แดนอรัญ แสงทอง. (2557). **อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สามัญชน.

ภัทรขวัญ ทองเถาว์. (2554). **ภาพคนชายขอบในวรรณกรรมเยาวชน**. (วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

มิ่งมนัสชน จังหาร. (2560). **ความเป็นชายขอบและการสร้างความเป็นอื่นของตัวละคร**

ในเรื่องสั้นรางวัลนายอินทร์อะวอร์ด. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).

มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วัชรระ สัจจะสารสิน. (2556). **เราหลงลืมอะไรบางอย่าง** (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: นาคร.

วัชรินทร์ แก่นจันทร์ และ กิตติศักดิ์ แก้วตา. (2563). **วาทกรรมชายขอบในเรื่องสั้นของมาลา**

คำจันทร์. วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาสารคาม, 4(3), 29-38.

สุริชัย หวันแก้ว. (2550). **คนชายขอบ: จากความคิดสู่ความจริง** (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Fairclough, N. (1992). **Discourse and social change**. Cambridge: Polity Press.